

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΣΚΑΡΙΜΠΑ

α' 'Από τὸν Νορβηγὸ στὸν Ἀμερικανὸ

Στὴ συλλογὴ *Οὐλαλούμ*¹ περιλαμβάνεται καὶ τὸ ποίημα

Ἡ ἄγνωστη

Κι ἦταν ὠραία ὡς πέρασε ἄκρη τοῦ δρόμου ἐκεῖ,
μ' ἄγνωστο πάτημα ποδιοῦ καὶ τρυφερὸ μυστήριο,
στὸ πεζοδρόμιο κρούοντας ὠραία ἐρημική,
τῶν τακουनिῶν της τὸ γοργὸ κι ἐρωτικὸ ἐμβατήριον.

Στάθκα στητὸς, τὴ μουσικὴ γροικώντας τοῦ ἀλαφροῦ
κυματισμοῦ τῶν ρούχων της - κι ἐντὸς μου ὅ,τι εἶχε σπάσει
κι ἦταν τραχύ, στῆς φούστας της τὸ εὐγενικὸ φρού-φρού,
χρυσὸς νὰ γίνετ' ἐνιωθα καρπὸς πῶχει ὠριμάσει!

Ἐφυγε αὐτὴ. Ποιὸς ξέρει ποῦ - σὲ ποιά σιγὴ ἐρημιᾶς -
νοσταλγικὴ τὸ βῆμα της τ' ἄγνωστο πάει νὰ δώσει,
κι ἦταν αὐτὴ - τὸ νιώθω ναὶ - ποῦ ἂν ἤθελε, μὲ μιᾶς,
τὸ βάρβαρό μου ἑαυτὸ γλυκὰ θά 'χε ἡμερώσει.

Τώρα; Τώρα στοὺς πρώτους μου ἔμεινα ἐδῶ ὀδυρμούς,
Πάνας τοῦ δρόμου ἐρωτικὸς - ἡ φύση ὡς μ' ἔχει κάμει -
κι εἶμαι λὲς σὰν—ποιὸς ξέρει ποιὸς—νὰ ξέχασα δρυμούς
κειὸ τὸ λιανὸ—μὲ τρεῖς ὀπὲς—ποῦ σφύραγα καλάμι...

Ἡ συλλογὴ αὐτὴ τοῦ Σκαρίμπα ἀνακαλεῖ βέβαια, μὲ τὸ σχέδιον τοῦ ἐξω-

Οἱ «Σημειώσεις στὸν Σκαρίμπα» ἀνακοινώθηκαν στὴν Ἐπιστημονικὴ Συνάντηση, στίς 6 Μαΐου 1988. Τὸ κείμενό μου διάβασε ὁ κ. Βασίλειος Δ. Φόρης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμά.

1. Γιάννη Σκαρίμπα (Χαλκίδα), *Οὐλαλούμ*, Γραφεῖο πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν, Ἀθήνα 1936 [= Γιάννη Σκαρίμπα, *Ἀπαντες στίχοι 1936-1970*, Ἐπτάλοφος Ε.Π.Ε. (Ἀθήνα 1970) σ. 27]. Ἀκολουθῶ τὴν ὀρθογραφία τῶν *Ἀπάντων στίχων*.

φύλλου, με τὸν τίτλο καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα ἀρκετῶν ποιημάτων, τὸν Πόε-φιλτραρισμένον πάντως καὶ πολιτογραφημένον στὴ Χαλκίδα—, «Ἡ ἄγνωστη» ὅμως εἶναι ἐν μέρει Μαριάμπας (τὸ λιγότερο) καὶ ἐν μέρει Θεῖο τραγί (τὸ περισσότερο), δηλαδή Κνουτ Χάμσουν μεταστοιχειωμένος—καὶ στοιχειωμένος— λαμπρὰ σὲ χαλκιδέικους στίχους τοῦ Σκαρίμπα. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ἄγνωστη ποῦ διάβηκε εἶναι Χαλκίδαία, τῆς Χαλκίδας φυσικὰ τοῦ Σκαρίμπα, ὅμως αὐτῆς καὶ καμιᾶς ἄλλης πόλης γυναικῆ.

Σαράντα χρόνια καὶ πλέον ἀργότερα, ὁ Σκαρίμπας δημοσιεύει σὲ τοπικὸ φύλλο τὸ ποίημα «Ἀναμπέλα -Λῆ» ὡς πρόλογο τοῦ βιβλίου Ἐπισείουσα Ἀνέμου, ποῦ δὲν κυκλοφόρησε (καὶ μᾶλλον δὲ γράφτηκε) ποτέ².

Ἀναμπέλα-Λῆ

Τὴν εἶχα δεῖ καὶ ἄκουσα ἄκρη τοῦ δρόμου ἐκεῖ
τῶν τακουινῶν <της> τὸ γοργὸ κι ἐρωτικὸ ἐμβατήριον,
ὡς διάβη μπρὸς μου σπεύδουσα ὠραία ἐρημικὴ
μ' ἄγνωστο πάτημα ποδιῶν καὶ τρυφερὸ μυστήριον.

Ἐμεινα γὰρ (ἕνας υἱὸς γλαρὺς γαλανομάτης)
χωρὶς μου νὰ τὴν ξαναἰδῶ, σὰν ἄχνη ἐνὸς ἀφροῦ
καὶ οὔτε ἔμαθα ποτὲ ποῖο εἶναι τ' ὄνομά της.
καὶ ποῦ τῆς φούστας της θροεῖ τὸ εὐγενικὸ φρού-φρού!

Προχτὲς τὴν εἶδα στ' ὄνειρο. Σὰν γύρω ἀπὸ φανάρι
ἢ νύχτα πιὸ τὴν ἔλαμπε—στήλη φωτὸς καὶ νιότης—
κι αὐτὴ, μ' ἐκεῖο τῆς φούστας <της> τὸ θρόισμα—μὲ χάρη
χτύπαε καὶ τὸ τ ἄ κ α τ ἄ κ ἐκεῖο τῶν τακουινῶν της.

2. Γιάννη Σκαρίμπα, «Ἐπισείουσα Ἀνέμου, Ἀναμπέλα-Λῆ», ἐφημ. Προοδευτικὴ Ἰββοία, 24 Μαρτίου 1977, σ. 2. Οἱ λέξεις ποῦ βρίσκονται σὲ πλάγιες ἀγκύλες ἔχουν προτεθεῖ ἀπὸ μένα, γιατί παραλείφθηκαν προφανῶς ἀπὸ τυπογραφικὴ ἀβλεψία. Ὁ τελευταῖος στίχος τῆς τέταρτης στροφῆς στὴν ἐφημερίδα εἶναι γραμμένος:

πνιγμένον 80 μίλια ὄξω ἀπὸ τὴ Λέυτε....

Ἐ τὸ τελικὸ ὅμως ν τοῦ πνιγμένον ἐμποδίζεται ἡ ἀπαραίτητη συνίζηση. Στὴ δημοσίευσή της ἐφημερίδας ἔχουμε ρώτησε (4 στρ.). Ἴσως στὴν 3 στρ. ἔπρεπε νὰ γραφεῖ: πνιγνῶ της, χωρὶς ν. Διορθῶν τα ὀρθογραφικὰ λάθη (διάβει, ἀνελέυτε), ἐκσυγχρονίζω ποῦ τὴν ὀρθογραφία, δὲν ἐπεμβαίνω ὅμως στὴν στίξη.

Τί όνειρο! Και τάχατες τή ρώτησα—ώ Θε μου!—
και τάχα μου 'πε. Σε θυμάμαι άνελέητε.
Δόκιμον πλοίαρχο στο «Επισείουσα 'Ανέμου»
πνιγμένο όγδόντα μίλια έξω από τή Λεύτε!...

Ποιά είσαι 'Αχ! 'Αχ δέν μου τή λές τής λέω καημένη,
στο πλοίο-φάντασμα ήσουν και σύ λίγο ή πολύ;
Στά ναυτολόγια όλων των πλοίων είμαι γραμμένη
νά λέγομαι (κι άς μήν ύπάρχω) 'Αναμπέλα-Λή.

Οί δυό πρώτες στροφές των ποιημάτων είναι σχεδόν όμοιες, αλλά τα σαράντα χρόνια που χωρίζουν τήν «'Αγνωστη» από τήν «'Αναμπέλα-Λή» έχουν αλλάξει τό σκαριμπικό τοπίο: οί δρόμοι και οί δρυμοί του λοχαγού Γκλάν ή του στρατοκόπου Γιάννη μετάλλαξαν σε ώκεάνειες θάλασσες. 'Ο μυστηριώδης άλλ' όπωςδήποιε γήινος Χάμσουν αφήνει τή θέση του στον όνειρικό και πάντα άνεξήγητο Πόε. Τό θείο τραγί παίρνει δίπλωμα δόκιμου πλοίαρχου και ή 'Αγνωστη άποκαλύπτει μέν τήν ταυτότητά της, αλλά ή ύπαρξη της γίνεται φασματική.

'Ο ποιητής δέν είναι πιά σαραντατριών αλλά όγδοντατεσσάρω χρονώ, όταν δημοσιεύει τήν «'Αναμπέλα-Λή». Και ή 'Αγνωστη (μά ποιά άγνωστη; είτε τής δίνει κάποιο όνομα στα ποιήματα και στα πεζά του, είτε άνονομάτιστη τήν άγαπα, πάντα είναι ή ίδια και θανάσιμα γνωστή του Πρώτη Κυρία τής νύχτας, ή Φιγιέτα) έχει πεθάνει πριν από τό 1936. 'Ο Σκαρίμπας ώστόσο, στην ένατη δεκαετία τής ζωής του, δυναστεύεται άκόμη από τον έρωτα τής μυθικής αύτης όμορφιάς. 'Αλλά ή μεταστοιχείωση είναι φανερή: ένώ στην «'Αγνωστη», παρ' όλη τήν έξιδανίκευση, ό έρωτευμένος είναι ένας Πάν, στην «'Αναμπέλα-Λή» οί αίσθήσεις έχουν έκλείψει (οί πρώτες στροφές είναι άπλή μνήμη) και ό έρωτας αναρριπίζεται μόνο μέσα στο όνειρο. Τό 1942, με τό ποίημα «Ούλαλούμ» (όχι τήν συλλογή), ό Σκαρίμπας είχε βγάλει από τό μνήμα και τους «πάνυγρους βάλτους του 'Ωμπέρ» τήν Ψυχή του 'Εντγκαρ Πόε και τήν έφερε στα δικά του χώματα και νερά³:

Τόσο πολύ μ' άγάπησες Κυρά
που άκουγα διπλά τά βήματά μου!

Πάταγα γώ—στραβός—μές στα νερά;
κι έσύ κοντά μου...

3. «Ούλαλούμ», περ. *Ευβοϊκά Γράμματα*, άρ. 8 (Νοέμβριος 1942), 5 [= 'Εαυτούληδες, Έκδότης: 'Α. Μαυρίδης, 'Αθήνα 1950, σ. 31-32].

Τριανταπέντε χρόνια αργότερα ο δίδυμος του έρωτα ξαναπαίρνει ό,τι του αποσπάσθηκε. Θέλω να πω ότι ο Σκαρίμπας ξαναγουρίζει στον Πόε τη νεκρή Ούλαλούμη, την "Αγνωστη—για τοῦτο και την αποκαλεί πιά «'Αναμπέλα-Λή»».

Το ποίημα τῶν ὀγδοντατεσσάρω χρονῶ τεχνικῶς ὑποφέρει ἀρκετά, ἰδίως ἀπὸ χασμωδίες. "Όταν ὁ Σκαρίμπας μὲ τὸν στίχο:

πνιγμένο ὀγδόντα μίλια ἔξω ἀπὸ τὴ Λέυτε.
μιμεῖται χασμωδικά τοὺς στίχους τοῦ Καββαδία
ἔχω ἀπ' τὰ μεσάνυχτα πνιγεῖ
χίλια μίλια πέρ' ἀπ' τὶς 'Εβρίδες

δὲν ἐνοχλοῦμαι. Ἡ Λέυτε ὅμως μοῦ φαίνεται, ἀκόμα καὶ γιὰ ποίημα τοῦ Σκαρίμπας, ἐκβιασμένη ρίμα. Ὡστόσο τὴ σώζει ἐκεῖνο τὸ σκαριμπικότητα—καίτοι ἀπαξ εἰρημένο στὰ ποιήματά του—ἀνελέητε. Καὶ ἂν τὸ τάκα-τάκ, σωστός ἦχος στὴν «'Αγνωστη», ἀκούγεται φάλτσα στὴν «'Αναμπέλα-Λή», ὅμως τὸ «σάν ἄχνη ἐνὸς ἀφροῦ», ποὺ ἀντικατέστησε τὸ παλιὸ «γροικώντας τοῦ ἀλαφροῦ», εἶναι μαγγιόρου καπετάνιου διαπόρθμευση πρὸς τὸ πέλαγος τῶν ἐπόμενων θαλασσινῶν στροφῶν. Κάμποσες οἱ πληγές της, ἀλλὰ ἡ «'Αναμπέλα-Λή» συγκεφαλαιώνει ὅλους τοὺς ἔρωτες, τὶς θάλασσες καὶ τὰ καράβια τοῦ Σκαρίμπας. Ἐπιτέλους, ἐδῶ ἔχει ἡμερώσει, μαζί μὲ τὸν βάρβαρο Πάνα τῆς «'Αγνωστης» καὶ ὁ ἀθυρόστομος δόκιμος πλοίαρχος τῆς Μαθητεομένης τῶν τακουγιῶν.

Θαρρῶ πῶς καὶ μόνο του τὸ ποίημα συγκροτεῖ τὴν «'Επισείουσα Ἄνεμου». Στὸ κάτω κάτω ἔχει τοὺς στίχους:

Προχτὲς τὴν εἶδα στ' ὄνειρο. Σάν γύρω ἀπὸ φανάρι
ἢ νύχτα πιὸ τὴν ἔλαμπε—στήλη φωτὸς καὶ νιότης.

Μολονότι οὔτε στὴν ποίηση δὲν ὠφελοῦν οἱ ὑποθέσεις, συλλογιέμαι πῶς ἂν καὶ τὸ ὑπόλοιπο ποίημα ἦταν ἔτσι σκαριμπημένο, ὁ Πόε θὰ τὸ ἀντιδανειζόταν μὲ χαρά.

β' Κατακρήμνιση

"Ότι ὁ Σκαρίμπας χρησιμοποιεῖ τὰ ἴδια θέματα καὶ μοτίβα μὲ συχνότητα ἐξαιρετικὰ μεγάλη εἶναι ἄμεσα ἀντιληπτὸ στὸν ἀναγνώστη του. Συστηματικὴ ἐργασία ἐτοιμάζεται ἀπὸ τὴ δεσπ. Κατερίνα Κωστίου. Ἐδῶ θέλω ἀπλῶς νὰ ἐπισημάνω μιὰ περίπτωση, ὅπου ὁ συγγραφέας ἀπὸ ἀδυναμία ἐλέγ-

χου κυριολεκτικά ἀφανίζει ένα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα εὐρήματά του. Ἐκθέτω τὸ ἱστορικό:

Στὸν «Κύριο τοῦ Τζάκ» ἡ Μαίρη Δεπάνου ἔρχεται μὲ τὸ κότερό της στὴ Χαλκίδα, ντύνεται λοστρόμος, πάει στὴν ταβέρνα τοῦ Πάτα κι ἐκεῖ τὴ δένει γλυκειὰ φιλία μὲ τὸν Ἀντώνη Σουρούπη. Ὁρμίζονται νὰ εἶναι αἰώνιο τὸ αἰσθημά τους—ἡ φιλία—, κάποτε ὅμως τὸ κότερο κάνει πανιὰ ξαφνικὰ καὶ ἡ Μαίρη ἀποκαλύπτει στὸν Ἀντώνη μὲ γράμμα πὼς ἦταν γυναίκα, ἡ κυρὰ τοῦ κότερου⁴.

Στὴ «Ρεβάνς», διήγημα μᾶλλον ἄγνωστο στοὺς πολλούς, ὁ Ἀντώνης ντύνεται δουλικό, μὲ τὸ ὄνομα Σταυρούλα συναντᾶ τὴ Μαίρη, τῆς τάζει πὼς θὰ μπαρκαριστεῖ στὸ κότερό της καμαριέρα, ἀλλὰ ὕστερα, ὅταν εἶναι νὰ ξανασυναντηθοῦν, τῆς στέλνει τοῦτο τὸ γράμμα⁵:

«Κορίτσι μου Μαίρη,

Ὅταν θὰ διαβάξεις τὸ γράμμα μου, ἐγὼ θὰ τρέχω μακριὰ σου. Ἐφυγα μὲ τῶν 7 γιὰ Χαλκίδα. Ἡ «Σταυρούλα» σου θὰ εἶναι—κεῖ—ὁ Ἀντώνης. Τὸν θυμᾶσαι; Τότε μοῦ τὴν εἶχες “σκάσει” καμώνοντας—ἐπίσης—τὸ λοστρόμο τοῦ “Τζούλια”. Καὶ χῶρια ἡ κουμπούρα σου. Σοῦ ἀνταπόδωσα κι ἐγὼ—τώρα—τ’ ὅμοιο. Ἡ ρεβάνς, ἡ ἄν θες π ἄ τ ς κ ι ἄ π α γ ἄ ι! Αὐτὸ εἶναι ὄλο. Ὡστόσο, δὲν εἶναι ὄλο αὐτό. Κάποιο, ἀνάμιχτο μέσα στὰ γέλια μας, δάκρυο, μᾶς ἔχει—μὲ μιὰ κλωστήτσα—δεμένους. Δὲν θὰ κοπεῖ πρὶν, μιὰ μέρα, ἀλληλοαναζητηθοῦμε οἱ δυὸ... Παιδιά, ἡ γέροι—ἀδιάφορο—θὰ κάμουμε τότε μαζὶ μιὰ τσάρκα: ἕ ν α ν π ε ρ ῖ π α τ ο κ λ α ῖ ο ν τ α ς!

ὁ ἀφοσιωμένος σου

Ἀντώνης Σουρούπης»

Ἡ Μαίρη Δεπάνου χύνεται τότε μὲ τὴν ἀτμάκατο πρὸς τὸ κότερο. Τὸ τέλος τοῦ διηγήματος:

«Πάνω φτάσαντας, κάλεσα τὸν καπετάνιο στὴ σάλα:

“Ἀνέβασε—τοῦ λέω—τὸν ἀτμὸ καὶ βάλε ρ ὅ τ α —γραμμὴ Χαλκίδα. Ἀντιρρήσεις δὲ δέχομαι!...”

Ὁ καπτα-Γκίκας μὲ κοίταξε.

Τὸν ἔπιασα ἀπ’ τὸ λοβὸ—γὼ—τ’ ἀφτιοῦ, κρεμάσαντάς του ἐκεῖ—ὡς χαλκιά—

4. «Ὁ κύριος τοῦ Τζάκ», *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά* 1948, σ. 11-18. [= Γιάννη Σκαρίμπα, *Τυφλοβδομάδα στὴ Χαλκίδα καὶ ἄλλα διηγήματα*, Ἐκδόσεις «Μνήμη», Ἀθήναι 1973, σσ. 25-47].

5. «Ἡ ρεβάνς», *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά* 1955, σ. 50-58.

δυὸ φωτεινὰ δάχτυλά μου (Ἀναγκασμένος ἔτσι—ἔσκυψε): “Τὸ ἔθιμο βλέπεις τοῦ τόπου... τοῦ λέω: ἄλλες σᾶς τὸν φορᾶνε στὴ μύτη”!

— Μὰ τί θὰ πᾶμε πάλι νὰ κάμετ' ἐκεῖ;

Τότε, κολλήσαντες—χρυσὸ χωνάκι—τὸ στόμα μου στὸ “τσακωμένο” τοῦ ἀφτάκι τοῦ σφυράω μέσαθὲ του:

«Τί; ... Ἐνα νὰ περίπατο κλαίοντας!...»

Σημειώνω πὼς ἡ τελευταία φράση εἶναι ἀραιογραφημένη καὶ τὶς δυὸ φορές. Ἐπιτρέψτε μου ὅμως νὰ τὴν ἐγκαταλείψω προσώρας. Ὑπενθυμίζω ὅτι ἓνας *Iocus classicus* τοῦ Σκαρίμπα εἶναι τὸ «ἓνα καράβι μὲ γυάλινα πανιά». Γιὰ νὰ ἀκριβολογήσω, ἡ εἰκόνα ἀνήκει σὲ ποίημα Γάλλου ἢ γαλλόφωνου ποιητῆ, μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Μ. Δ. Στασινόπουλο (δυστυχῶς αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ δώσω περισσότερα στοιχεῖα). Ὁ Σκαρίμπας τὴν υἱοθέτησε καὶ τὴν κατάστησε κλασικὴ. Στὸ ξένο ποίημα—στὴ μετάφρασή του τουλάχιστο—περνᾶει σχεδὸν ἀπαρατήρητη. Ἀλλὰ στὰ κείμενα τοῦ Σκαρίμπα, πεζὰ καὶ ποιητικά! Τὶ ἔκπαγλη φεγγοβολὴ καὶ τὶ μυστήριον καὶ πὼς καταυγάζεται ὁ βόρειος Εὐβοϊκὸς (ἢ ὅποια ἄλλη θάλασσα). Κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Γ. Π. Σαββίδη, ὁ Σεφέρης εἶχε ἀπομνημονεύσει τὴν περίφημη στροφὴ⁶:

Κι ὄλο νὰ λές, νὰ λές, στὰ θάμβη τῆς νυκτὸς

γιὰ ἓνα—μὲ γυάλινα πανιά—πλοῖο ποὺ πάει

ὄλο βαθιά, ὄλο βαθιά, ὅσο ποὺ πέφτει ἐκτός:

ὄξ' ἀπ' τὸν κύκλο τῶν νερῶν—στὰ χάη.

Ἔτσι στή, δίκαια πολυανθολογημένη, «Φαντασία». Ἀλλὰ θὰ ἦταν παράλογο—καὶ ἐπιζήμιο ἴσως—ἂν ἀπαιτοῦσε κανεὶς ἀπὸ τὸν Σκαρίμπα νὰ τὴν κρατήσει μόνον στὸ ποίημα τοῦτο. Τὸ καράβι λοιπὸν ξανάρχεται στὸν *Μαριάμπα*: «Ροχάλιζε ὁ Εὐβοϊκὸς στὸ σκοτάδι. Βούου! ἓνας ἀέρας ἐφύσαε. Τότε—μόναχο βουβὸ σιωπηλὸ—σκέφτηκε ἓνα καράβι νὰ πηγαίνει. “Ἐνα καράβι ποὺ νὰ χεὶ γυάλινα πανιά καὶ νὰ λικνίζεται ὄξ' ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ κόσμου...”»⁷.

Παρὰ τὴν ὅποια διαφορὰ ὕψους ἀνάμεσα στὴν ποιητικὴ καὶ στὴν πεζὴ ἐκδοχὴ τοῦ καραβιοῦ μὲ τὰ γυάλινα πανιά—μιὰ σημειωτικὴ ἀνάλυση θὰ ἀποδείκνυε ἴσως μαθηματικότερα τὴν διαφορὰ ὅχι ὅμως καὶ πειστικότερα παρ' ὅσο μιὰ ἀνάγνωση—, τὸ καράβι δὲν καταποντίζεται στὸν *Μαριάμπα*, μὲ ἄλ-

6. Γ. Π. Σαββίδη, «Γεώργιος Σεφέρης - Γιάννης Σκαρίμπας, Μιὰ ἀγνωστὴ σχέση», ἐφημ. *Τὸ Βῆμα*, 27.9.1987, σ. 56 (Ἀνακοίνωση στὸ Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριον «Ἡ πόλη τῆς Χαλκίδας», Χαλκίδα 24-27 Σεπτεμβρίου 1987).

7. Γιάννη Σκαρίμπα (*Χαλκίδα*), *Μαριάμπα*, Ἔκδοση Κ. Παπαδογιάννη, Ἀθήνα: 1935, σ. 51, τὸ γυάλινα πανιά ἀραιογραφημένο ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

λα λόγια, μπορεί να βρίσκεται έξω από τα όρια του κόσμου, πάντα όμως μέσα στον ποιητικό τόπο και χρόνο:

Παρόμοια ούριοδρομεί και άντέχει στον κυματισμό το θέμα «ὄξ' ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ κόσμου», ὁμόπλουν πάντα τῶν σκαριμπικῶν караβιῶν. Τὸ εἶδαμε τώραδὰ στὸν *Μαριάμπα* καί, μ' ἐλαφριά παραλλαγή, στὴ «Φαντασία». Θὰ μπορούσα πρόχειρα νὰ προσθέσω ἄλλες τρεῖς περιπτώσεις, μιὰ ποιητικὴ ἀπὸ «Τὸ βαπόρι» καὶ τὶς ἄλλες ἀπὸ τὸ διήγημα «Ἐνας ἀρχάγγελος στὸ περιγιάλι»⁸. Τὸ χρησιμοποιεῖ λοιπὸν ἀρκετὲς φορές ὁ Σκαρίμπας, δὲν τὸ βλέπω ὅμως ποτὲ νὰ ναυαγεῖ, παρὰ τὶς κάποιες ἀβαρίες.

Ἐπιστρέφω τώρα στὸ «ἕναν περίπατο κλαίοντας» τῆς «Ρεβάνς». Σημειῶνω ὅτι συναντοῦμε τὸ θέμα καὶ στὸ *Σόλο τοῦ Φίγκαρω*⁹: «Ὁ σύντροφος, ἐκλαιγε! Ἐκλαιγε κι αὐτὸς μαζί μου σὰν μπέμπης. Ἄχ!... ἄνθρωπέ μου ... λολόλυζε καθὼς λυγμοὶ τὸν τινάζαν. Ἄ!... μπήχνω ἕνα—κι ἐγὼ—ρεκατό. Καὶ πηγαίναμε: Σβαρνάγαμε μαζί τὰ πόδια καὶ κλαίγαμε, ἐνωμένοι σὲ μιὰ κοινὴ δυστυχία... Οἱ σπασμοί, εἶχαν κάνει σὰν κύβους τὰ μοῦτρα μας. "...Καλὰ ἐγὼ..." τοῦ λέω, μ' ἕνα τίναγμα—τότ' ἐγὼ—ἐνὸς λυγμοῦ μου... "μὰ ἐσύ γιατί κλαῖς;"

— Δὲν ξέρω... λέει, μὰ σκεφτόμουνα κάναν τρόπο νὰ κλάψω!... Τέτοια εὐκαιρία ποῦ νὰ βρισκα;

Καὶ μὲ γοργὸ ἕνα σύσπασμα κάποιου αἰωρούμενου λυγμοῦ του: «κάνουμε—μοῦ λέει—ἕναν περίπατο κλαίοντας;»

— Κάνουμε...»

Ἡ φράση περνάει δίχως ν' ἀγκιστρώνεται, εἶναι, προτοῦ κὰν εἰπωθεῖ, ἐξαντλημένη ὕστερα ἀπὸ τόσους παρατατικούς, ἐνεστώτες καὶ μέλλοντες τοῦ κλαίω (σὲ ἐνικὸ καὶ πληθυντικὸ), ἕνα λολόλυζε, τριπλὴ χρῆση τῆς λέξης λυγμοί καί, ἐπιπλέον, ἕνα ρεκατό. Φράση ὑποθερμικὴ, πράγμα φυσικὸ ἄλλωστε, ἀφοῦ αὐτὸς ποὺ κλαίει μαζί μὲ τὸν Ἀντώνη Σουρούπη δὲν εἶναι ἡ Νίνα Δολόξα ἀλλὰ ἕνας ἀνώνυμος, τυχαία συνάντηση τοῦ δρόμου. Ἴσως νὰ ἀδικῶ τὸν Σκαρίμπα—καὶ θὰ χαιρόμουν, ὅπως ἄλλοτε, ἂν μοῦ ἔδειχναν τὸ λάθος

8. Πβ.

Ἄχ τί εὐκαιρία πού 'χασα νὰ φύγω

ὄξ' ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ κόσμου!...

Ὀυλαλούμ, σ. 20. Γιὰ τὰ χωρία τοῦ διηγήματος «Ἐνας ἀρχάγγελος στὸ περιγιάλι» βλ. Γιάννη Σκαρίμπα, *Τὸ θεῖο τραγί*, ἐκδότης Ἄριστ. Ν. Μαυρίδης, Ἀθήνα 1933, σ. 166, 174.

9. Γιάννη Σκαρίμπα, *Τὸ σόλο τοῦ Φίγκαρω*, Ἐκδόσεις Γκοβόστη (Ἀθήνα 1938), σ. 57.

μου—ἀλλὰ ὁμολογῶ ὅτι τὸ «ἓναν περίπατο κλαίοντας» στὸ «σόλο τοῦ Φίγκα-
ρω» δὲν εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν κοινὸ τόπο «Δὲν αἰσθάνομαι καλὰ στὴν
ὕγιά μου». Ἡ φράση τοῦ 1938—τότε ἐκδόθηκε τὸ μυθιστόρημα—δὲν ἔχει
ἀκόμη βρεῖ τὸ τέλος της. Αὐτὸ θὰ γίνεῖ τὸ 1955 μὲ τὴ «Ρεβάνς». Τὸ διήγημα
βρίθει ἀπὸ δευτερότριτα εὐφυολογήματα, τὰ παραγεμίσματα δὲν τοῦ λείπουν
καὶ ἡ σύγκριση μὲ τὸν γεννήτορά του, τὸν «Κύριο τοῦ Τζάκ», θὰ μποροῦσε
ν' ἀποβεῖ συντριπτικὴ. Θὰ μποροῦσε· ἀλλὰ—παρεκτὸς καὶ ἂν μὲ φενακίζει
ὁ βόρειος Εὐβοϊκὸς—ἡ λάμψη τοῦ ἓ ν α ν π ε ρ ί π α τ ο κ λ α ί ο ν τ α ς
ἀναγκάζει τὸ διήγημα νὰ βρεῖ τὴ φύση του: τὴν ἰδιάζουσα νοσταλγία τοῦ σκα-
ριμπικοῦ θαλασσινοῦ ἔρωτα. Τὸ ἓ ν α ν π ε ρ ί π α τ ο κ λ α ί ο ν τ α ς,
βαλμένο ἰδιοφυῶς στὸ τέλος τοῦ γράμματος τοῦ Σουρούπη καὶ στὸ τέλος τοῦ
διηγήματος, σπονδυλώνει καὶ ἀνακρατεῖ ὅλη τὴ «Ρεβάνς».

Δὲν βολεῖ νὰ τὸ ἀποδείξω μὲ ἀνάλυση, ὑπογραμμίζω πάντως ὅτι ὁ μι-
μητής, ποὺ ἔγραψε ἓ ν α ν π ε ρ ί π α τ ο γ ε λ ῶ ν τ α ς, δὲν ἔφερε μόνον τὰ
πάνω κάτω, ἀλλὰ καὶ διάλυσε οἰκτρὰ τὸ ρυθμὸ τοῦ βηματισμοῦ. Καὶ ὅμως,
ἡ γροθιά στὸ στομάχι δὲν ἔρχεται ἀπὸ τὸν παραποιητὴ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο
τὸν ποιητὴ:

«—Καὶ ἐντελεῖ μὲ δεκαήμερον ἄδειαν.

Στράφηκα μὲ τὴ ζάλη στὸ νοῦ. Βρὲ τί γίνεται; λέω. “Ὡστε εἶχε δίκαιο
ἡ Βέτα; Καὶ ἰδόντας τὴ “μπογιατισμένη” ἐκειδὰ, τρέχω καὶ τῆς μπαίνω
στά μπρὸς της. Τῆς κάνω μιὰ μετάνοια ἕως τὸ πάτωμα: “Ταπεινότατος
δοῦλος σας”. (“Ἀχ τί μ' ἔσπρωχνε;)

—Ὁ Κύριος;

—Κάνουμε ἓναν περίπατο κλαίοντας;

—Δυστυχῶς, μοῦ λέει, δυστυχῶς... (Καὶ τραβάει ἓνα καρνεδάκι ἀπ' τὴ
ζώνη): «Εἶμαι ἀμπονέ κύριέ μου. Ἴδέτε ἐδῶ: ὅλοι οἱ γύροι ἀγκαζέ»¹⁰.

Δὲν πρόκειται πιά γιὰ κοινὸ τόπο μήτε γιὰ συνήθη καταστροφή ἀλλὰ γιὰ
ζωντανὴ φρίκη. Τὴν ἔχει ὁ ἴδιος ὁ Σκαρίμπας περιγράψει λίγο πρὶν: «Πε-
ρίλαμπρη, φχιασιδωμένη, φρικώδικοι διάβαινε μὲς στὶς φιλαρέσκειές της,
σαλτάροντας σὰν περιστροφικὴ φώκια ὀλόρθη...»¹¹. Ἀλλὰ τὴν λησμονάει
—τὴ φρίκη—καὶ χαραμίζει στά πόδια τῆς μαντὰμ Ἡσαΐα τὴν ἀέρινη Μαίρη
Δεπάνου, αὐτὴν ποὺ στοὺς κοριτσίστικους ὤμους της σηκώνει μετάρσιο τὸν
«Κύριο τοῦ Τζάκ» καὶ τὴ «Ρεβάνς». Μοῦ εἶναι ἀπολύτως ἀνεξήγητη ἡ ἀπό-
φασή τοῦ Σκαρίμπα νὰ ξανακάμει στὸ Βατερλώ δυὸ γελοίων ἓ ν α ν π ε ρ ί-

10. Γιάννη Σκαρίμπα, *Τὸ Βατερλώ δυὸ γελοίων*, Μαυρίδης, (Ἀθήνα 1959), σ. 135.

11. Ὁ.π., σ. 134.

πατο κλαίοντας με μιὰ «φώκια ολόρθη». Ἡ Μαίρη Δεπάνου, ὁ ἄνεμος, ὁ φιδωτός δρόμος, ὁ περίπατος καὶ τὰ δάκρυα ἔχουν γίνει τσιμέντο κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν γλωσσικῶν τεράτων καὶ τῶν φτιασιδιῶν τῆς μαντάμ Ἡσαΐα. Δὲν καταλαβαίνω ἤ, ὅπως λέει ὁ Ἀντώνης Σουρούπης, «ἐνῶ ἀπορῶ τὸ ἔτηον, οὐδὲν γνωρίζω ὑπὲρ τούτου...».

The following information is provided for your reference:

1. The first section of the document contains the main findings of the study.

2. The second section discusses the implications of these findings for future research.

3. The third section provides a detailed analysis of the data collected during the study.

4. The fourth section concludes the report and offers recommendations for further action.